

PLAN FOR FORSKNING OG UTVIKLING 2018–2021

Stiftelsen Falstadsenteret

Bakgrunn

Definisjon og mandat

Forskning og utvikling (FoU) ved Stiftelsen Falstadsenteret defineres på lik linje med FoU i det globale kunnskapssamfunnet: «Forskning og utviklingsarbeid er kreativ virksomhet som utføres systematisk for å oppnå økt kunnskap, herunder kunnskap om mennesket, kultur og samfunn, og omfatter også bruken av denne kunnskapen til å finne nye anvendelser».¹

Til forskjell fra forskningen i universitetssektoren er både tema og målsetninger for FoU ved Stiftelsen Falstadsenteret styrt av organisasjonens mandat.² Som et av Norges sju statlig finansierte freds- og menneskerettighetssentre, skal FoU ved Stiftelsen Falstadsenteret bidra til å formidle og fremme demokratiske verdier og holdninger, særlig rettet mot barn og unge.³ Mandatet sier videre at FoU, i likhet med undervisning og formidling, skal omhandle følgende områder:

- fangehistorie fra andre verdenskrig
- menneskerettigheter
- minnstedspedagogikk

Av dette følger at de tre aktivitetene FoU, undervisning og formidling ved Stiftelsen Falstadsenteret bør utvikles i sammenheng og som helhet. Undervisningen og formidlingen skal bygge på FoU-arbeidet ved Falstad, dvs. den skal være *forskningsbasert*, samtidig som den tette sammenhengen mellom FoU og undervisning og formidling skal sikre at forsknings- og utviklingsarbeidet svarer på kunnskapsbehov som blir identifisert gjennom Falstadsenterets øvrige virksomhet.

Perioden 2000–2017

FoU har vært en kjernevirksomhet siden opprettelsen av Stiftelsen Falstadsenteret. I perioden 2000–2017 har FoU inkludert både kunnskapsutvikling og tilrettelegging for kunnskapsutvikling gjennom etablering av egne formidlingskanaler (Falstadsenterets skriftserie, utstillinger), oppbygging av eget arkiv (Falstadarkivet) og bibliotek, nettverksbygging og utvikling av tverrfaglig arbeidskultur og –samarbeidsmetoder. Følgende bidrag kan nevnes som særlig sentrale:

- Fem doktoravhandlinger innen historie, minnekultur og menneskerettighetsdidaktikk.
- Deltakelse i tre internasjonale forskningsprosjekter – Painful Heritage, Recall og iC- AC-CESS (pågående) – under det omfattende langsiktig og internasjonale samtidsarkeologiske prosjektet «Falstad Archaeology».⁴
- Nasjonalt og internasjonalt anerkjente bidrag til forskning og dokumentasjon om sovjetiske krigsfanger i Norge.
- Nasjonalt ansvar for utvikling og drift av databasen over utenlandske krigsgraver i Norge, krigsgraver.no.
- Grundig dokumentasjon og formidling av historien til Falstad fangeleir og Innherrad tvangsarbeidsleir, samlet i publikasjonen Falstad: nazileir og landssviksfengsel (2008).

---

¹ Jf. Frascati-manualen 2015.

² Jf. St. prop. nn.1(2016-2017) og «Vedtekter for Stiftelsen Falstadsenteret», § 3.

³ Jf. også Kunnskapsdepartementets strategidokument «Freds- og menneskerettighetssentrene. En felles strategi for freds- og menneskerettighetssentrene» (2017). <https://www.regjeringen.no/contentassets/b1848cd626784278b47a5126e78d0c08/freds--og-menneskerettighetssentrene-strategi.pdf>

⁴ Prosjektet er ledet av professor Marek Jasinski, NTNU.

Strategier, ressurser og roller

Føringer i «Strategisk plan Falstadsenteret 2018–2021»

«Plan for forskning og utvikling 2018–2021» er forankret i «Strategisk plan Falstadsenteret 2018–2021». Strategiplanen identifiserer fire strategiske satsningsområder:

- Destinasjon Falstad
- Digitale Falstad
- Flukt
- Falstads institusjonshistorie

Strategiplanen legger tre ytterligere føringer for FoU ved Stiftelsen Falstadsenteret i planperioden:

- 1) I arbeidet med å utvikle Falstad til en minnestsdestinasjon av europeisk format vil FoU-arbeidet stå sentralt. FoU-arbeidet skal støtte opp om de strategiske satsningsområdene og senterets mandat om å bidra til å styrke og fremme kunnskap om menneskerettigheter, demokrati og krigens fangehistorie.
- 2) Det er et strategisk mål å øke FoU-virksomheten og å gjøre forskningen ved Falstadsenteret mer synlig. Det er et mål å etablere og styrke samarbeidsrelasjoner med eksterne forskningsinstitusjoner (især NTNU og Nord Universitet, samt de norske freds- og menneskerettighetssentrene, men også andre relevante nasjonale og internasjonale institusjoner) og å arbeide for å rekruttere master- og phd-kandidater. Ambisjonen er å styrke fagstaben med minst to nye midlertidig eller fast ansatte forskere, samt å kunne vise til minst tre påbegynte masteroppgaver om Falstad-relaterte tema per 2021. Forskerstillingene skal finansieres gjennom eksterne midler og fortrinnsvis være knyttet til større prosjekter.
- 3) Det er et strategisk mål at Falstadsenteret skal markere seg som et tverrfaglig, men spisset humanistisk

fagmiljø. For å fokusere FoU-arbeidet med å utvikle Falstad til en minnestsdestinasjon av europeisk format vil forskningen ved Falstad skje innenfor en tematisk overbygning «Makt, minne og moralsk ansvar». De tre begrepene skal både sammen og hver for seg informere og avgrense valg av forskningsområder og -perspektiver:

Makt peker på en tematikk som er sentral både i studier av krigens fangehistorie og Falstads institusjonshistorie, og i analyser av menneskerettighetene og de utfordringene demokratiet står overfor i dag. Hva er makt, og hvordan kommer maktutøvelse til uttrykk? Vi vil undersøke fenomenet makt både på individ- og institusjonsnivå når vi analyserer et kilde-materiale gjennom spørsmål som hvordan kommer maktutøvelse til uttrykk? Hvilke mekanismer påvirker en maktrelasjon? Hvem har makt over minnet?

Minne peker på relevant forskningsmateriale, som gjerne består i tidsvitneskildringer/ vitnesbyrd (individuelle minner representert i dagbøker, brev, fortellinger, intervjuer mm) og ulike uttrykk for kollektive minner og erindringsprosesser (minnesteder, minnesmerker, materielle artefakter, ritualer, kunst, litteratur, musikk). Minne peker også på en samlende teoretisk og metodisk forankring i det tverrfaglige feltet 'memory studies'.

Moralsk ansvar angir både et forskningstema (etikk, verdighet) og har en forskningsetisk dimensjon som svarer til vårt mandat om å formidle og fremme menneskerettigheter og demokratiske verdier og holdninger.

Ressurser

Kompetanse: Januar 2018 består Falstadsenterets forskerstab av en filosof (forsker i 100%-stilling), en litteraturviter (forsker i 50%-stilling), en kunsthistoriker (i permisjon til des. 2018 for å fullføre phd), to historikere (i hhv 10 % og 20%-stilling) og en arkeolog (10%-stilling). I tillegg kommer en kulturminneforvalter (konservator i 100 % stilling) med hovedansvar for Falstadarkivet. Undervisningsteamet ved Stiftelsen Falstadsenteret kan også utføre enkelte FoU-oppgaver. Som en konsekvens av relativt begrensede personalressurser, vil Stiftelsen Falstadsenteret i planperioden åpne for å engasjere eksterne forskere til å utføre avgrensede forsknings- og dokumentasjonsoppgaver.

Bygninger og minnelandskap: Stiftelsen Falstadsenterets mandat innebærer et ansvar for å forvalte det historiske stedet Falstad. Minner og historier er forankret i bygninger og i det omkringliggende landskapet. De fysiske og materielle strukturene er en stor ressurs og senterets fremste formidlingskanal. «Falstad Archaeology» leverer p.t. viktige samtidsarkeologiske data til flere pågående FoU-prosjekter ved Falstadsenteret, blant annet til digital rekonstruksjon av indre leir, Kommandantboligen og Destinasjon Falstad. FoU-virksomheten skal generelt etterstrebe å ivareta og videreutvikle den stedlige forankringen både i valg av perspektiver og gjennom å sørge for å bruke senteret som formidlingskanal for nyere forskning.

Arkiv: Falstadarkivet er et godt tilgjengelig elektronisk søkbart arkiv, og det er en viktig ressurs for senterets FoU-arbeid. Stiftelsen Falstadsenteret har også nasjonalt ansvar for databasen krigsgraver.no, en database for utenlandske krigsfanger i Norge. Målet for perioden er å videreutvikle både arkivet og krigsgravdatabasen. I samarbeid med nasjonale og internasjonale nettverk vil Falstadsenteret tilrettelegge krigsgravdatabasen for forskning og arbeide for å skape økt synlighet om den internasjonale fangehistorien i Norge. Det er et mål at også Falstadarkivet skal bli mer synlig for et bredere publikum, for eksempel i form av månedlige presentasjoner av en arkivressurs på senteret hjemmesider. Arkivet skal for øvrig brukes aktivt i forskningsøyemed, og samarbeidet mellom arkivvirksomhet og FoU-arbeid ved senteret skal styrkes.

Museum: Utstillinger skal utnyttes aktivt som en kanal for formidling av FoU-arbeid. Det er også et mål å knytte FoU-aktiviteten til museumssektoren gjennom nettverksbygging og valg av perspektiver og formidlingskanaler.

Bibliotek: Biblioteket ved Falstadsenteret speiler Falstadsenterets fagområder. Det skal være en ressurs for forskningen. Forskere kan foreslå litteratur som skal kjøpes inn. Biblioteket skal arbeide med å få inn Stiftelsen Falstadsenteret i Cristin.

Roller

Stiftelsen Falstadsenteret har ulike roller i forskningsarbeid, både som utøvende part, som forskningsobjekt/case og som oppdragsgiver.

For å oppnå det strategiske målet om synlighet og tilgjengelighet, skal Stiftelsen Falstadsenteret tilrettelegge for forskning der Falstadsenteret er forskningsobjekt eller case. En del av ansvaret for denne oppgaven tilfaller arkivansvarlig. Den innebærer å videreutvikle og tilgjengeliggjøre arkivet blant annet gjennom digitalisering og synliggjøring av arkivressurser i relevante formidlingskanaler.

FoU ved Stiftelsen Falstadsenteret utøves i hovedsak innenfor følgende rammer:

- som en del av forskningsprosjekter
- i tilknytning til undervisningspraksis
- som en komponent i store utviklingsprosjekter (som Kommandantboligen, Falstad minnelandskap og digital rekonstruksjon)

Stiftelsen Falstadsenteret er avhengig av eksterne midler for å finansiere FoU-aktiviteten. Prosjektutvikling og søknadsskriving er derfor en viktig del av FoU-arbeidet. Arbeid med søknader skal spesifiseres og synliggjøres i de individuelle arbeidsplanene.

Prioriterte områder, oppgaver og prosjekter 2018–2021

Flukt

Flukt er Falstadsenterets store tematiske satsningsområde i planperioden. Temaet favner fangehistorie fra andre verdenskrig så vel som vår samtids globale flyktningssituasjon. FoUaktiviteten koblet til temaet flukt vil kunne foregå gjennom en eller flere av stikkordene i den tematiske paraplyen «Makt, minne og moralsk ansvar»; fra analyser av fremstillinger og minnet om nordmenns flukt under andre verdenskrig, til det moralske ansvaret vi har i dag overfor det store antallet mennesker på flukt. Pågående og planlagte prosjekter under dette satsningsområdet er:

Stiftelsen Falstadsenteret er i planperioden hovedpartner i prosjektet «From Crisis to Commonplace?», som søker å adressere noen av de etiske utfordringene den globale flyktningkrisen stiller oss overfor. Hvordan skal vi respondere på den globale flyktningssituasjonen, både som individer og som stater? Og hvordan skal vi bevare menneskerettighetene i prosessen? Prosjektet er støttet av Den amerikanske ambassaden i Norge og er et samarbeid med Dallas Holocaust Museum/Center for Tolerance and Education.

Stiftelsen Falstadsenteret og NTNU planlegger i samarbeid med flere nasjonale og internasjonale partnere å søke nettverksmidler fra Norges forskningsråd til et prosjekt med tittelen «Human Rights and Dignity in the Global Refugee Crisis. Policies and Technologies Transforming the Human Rights Discourse (HumDig)». Utlysningen skjer gjennom forskningsrådets program Samfunnsutviklingens kulturelle forutsetninger (SAMKUL) og det tematiske satsningsområdet «Teknologi og materielle omgivelser» (søknadsfrist 15. februar 2018). Nettverket, der som det mottar finansiering, vil utarbeide en forsknings-søknad til en planlagt SAMKUL-utlysning innen det samme tematiske området (antatt søknadsfrist februar 2019).

Prosjektet «Kultur møter» og vår nye satsning mot voksenopplæringen er et viktig case for mindre forskningsoppgaver om tema flukt og flyktninger som målgruppe innenfor feltet minnesteopedagogikk. Denne oppgaven involverer både forskere og undervisere. Ambisjonen er å produsere minst to vitenskapelige artikler og å implementere forskningsresultatene i undervisningspraksis.

Falstads institusjonshistorie

Et satsningsområde i planperioden er FoU-aktivitet med formål å undersøke hittil underbelyste perioder i og sider ved Falstads lange institusjonshistorie. Undersøkelsen knytter an til det samlede stikkordet «makt». Et underordnet mål er å studere maktforhold både innad i de enkelte institusjonsstrukturene og i Falstads minnekultur, hvor relasjonen mellom og plasseringen til de enkelte institusjonene er et tema som krever nærmere undersøkelse. Skolehjemshistorien og spesialskolehistorien vil være prioriterte områder i planperioden, men det vil også kunne være interessant å se på fangeleiren og tvangsarbeidsleiren i dette perspektivet. Resultatene av FoU-arbeidet vil være svært relevante for undervisningen ved Falstadsenteret. Følgende aktiviteter er planlagt:

- Stiftelsen Falstadsenteret vil i første del av perioden være oppdragsgiver for «Forprosjekt institusjonshistorie Innherred: Skolehjem/spesialskole». Forprosjektet vil danne grunnlag for den videre satsningen på skolehjemshistorien i perioden.
- Individuelt prosjekt om skolehjem i norsk minnekultur. Ambisjonen er å produsere minst én vitenskapelig artikkel om temaet.
- Det vil i løpet av planperioden gjøres flere samtidsarkeologiske undersøkelser av ulike deler av institusjonshistorien innenfor prosjektet «Falstad Archaeology». Resultatene av disse undersøkelsene vil kunne være interessante utgangspunkt for diverse FoU-arbeid om de ulike periodene.

Materialitet, medier og minner

Det tverrfaglige feltet minnestudier er et viktig fundament for Falstadsenterets FoUaktiviteter. Mens minnekultur hittil i hovedsak er undersøkt fra et historiefaglig perspektiv ved Falstadsenteret, vil hovedfokus i planperioden dreie mot de estetiske og mediale dimensjonene ved minner og erindringspraksiser. I tillegg omfatter dette området en videre samtidsarkeologisk kartlegging av Falstad minnelandskap innenfor prosjektet «Falstad Archaeology». Et av målene for planperioden er å utforske kryssningene mellom materielle, teknologiske og mediale eller estetiske perspektiver på minnekultur. Følgende prosjekter ligger innenfor dette området:

- Stiftelsen Falstadsenteret er p.t. Associated partner i det EU-finansierte forskningsprosjektet «Accessing Campscapes: Inclusive Strategies for Using European Conflicted Heritage» (iC-ACCESS, HERA). Prosjektet omfatter blant annet arkeologisk feltarbeid ved Falstad og utvikling av digital rekonstruksjon. Selv om Falstadsenteret i første rekke er en case i dette prosjektet, vil det tilrettelegges for egne forskningsbidrag slik som vitenskapelige artikler om digitalisering av minner. En annen ambisjon for planperioden er at samarbeidet gjennom iC-ACCESS skal videreføres i nye forskningsprosjekter med særlig henblikk på en søknad til EU-kommisjonens forskningsprogram Horizon 2020.
- «De nasjonale minnestedene etter 22. juli 2011». Phd-prosjekt i prosjektet «July 22 and the Negotiation of Memory» (finansiert av NTNU og Stiftelsen Falstadsenteret). Phd-avhandling leveres innen utgangen av 2018.
- «(Re)inventing the citizen after war and catastrophe». Individuelt postdoc-prosjekt i allmenn litteraturvitenskap (finansiert av NTNU). Prosjektet løper til januar 2020 og vil resultere i minst to vitenskapelige artikler om litteratur og minnekultur.
- Utstillingsprosjekt i kommandantboligen – «Kommandantboligen. En utstilling om makt». Prosjektet er en del av Falstad minnelandskap, og det krever mye dokumentasjons- og analysearbeid. Prosjektet skal resultere i en utstilling og i nye undervisnings- og formidlingsaktiviteter. Det er ønskelig at resultatene fra arbeidet også danner grunnlag for vitenskapelige publikasjoner.
- Stiftelsen Falstadsenteret vil i planperioden være en aktiv partner i utviklingen av et større forskningsprosjekt i samarbeid med NTNU m.fl. Målsetningen er å levere en søknad til Norges forskningsråd (FRIPRO) våren 2019.
- «Kunst i fangeleir». Samarbeidsprosjekt mellom Stiftelsen Falstadsenteret og prosjektet «Nordic music. Resistance, persecution, Collaboration and Reintegration in Nordic Music Life 1930-60» (WWU Münster og Universitetet i Bergen). Samarbeidet har som mål å skape nye nettverk og forskningsideer gjennom å avholde et felles internasjonalt seminar ved Falstadsenteret høsten 2019.

Publisering og formidling

Årlige planer for publisering og formidling skal utarbeides for den enkelte medarbeider. De individuelle arbeidsplanene skal gi en oversikt over vitenskapelige publikasjoner, intern og ekstern forskningsformidling, arrangering av seminar/konferanser, samt dokumentasjons- og utviklingsprosjekter som skal anvendes direkte i undervisningsformål.

Publikasjonskanaler

FoU-virksomhet ved Stiftelsen Falstadsenteret skal formidles i relevante publikasjonskanaler. Disse inkluderer:

- Nasjonale og internasjonale fagfelleverderte publikasjoner
- Konferansebidrag / faglige presentasjoner
- Formidling til allmennheten (for eksempel kronikker, populærvitenskapelige foredrag)
- Kunstnerisk og museal presentasjon (utstillinger ved Falstadsenteret)
- Digitale ressurser produsert ved Falstadsenteret (eks. digital rekonstruksjon)
- Falstadsenterets skriftserie

Faglige arrangementer

Forskerstaben har i samarbeid med undervisningsteamet det overordnede ansvaret for Stiftelsen Falstadsenterets faglige profil og arrangementer. Forskerstaben er ansvarlig for å sikre for god intern kommunikasjon og kunnskapsdeling.

En del av arbeidet med å utvikle nettverk og bidra til at Falstadsenteret er et levende og aktuelt fagmiljø, er knyttet til faglige arrangementer ved senteret. Faglige sammenkomster skal arrangeres i samarbeid med arrangementsansvarlig og evt andre involverte, hvor forskerstaben er ansvarlig for det faglige innholdet. Målet er å arrangere minst ett forskningsrettet arrangement (konferanse, seminar, fagdag) per år.